

- 2..... הצגת המקרה: פרשת קסטנר
- 4..... פרק הניתוח
- 8..... סיכום ומסקנות
- 10..... ביבליוגרפיה

הצגת המקרה: פרשת קסטנר

ישראל קסטנר היה פעיל פוליטי וחבר בוועד העזרה וההצלה בבודפשט שארגן פעולות שונות למען עזרה ליהודי הונגריה. במהלך המלחמה קסטנר היה בקשר עמוק עם נאצים בכירים שהשתמשו בו למען פעולות תיווך בינו ובין הציבור היהודי. כך למשל נעשה ניסיון של "סחורה תמורת דם". ההצעה למעשה אמרה כי יש לאפשר יציאה של מספר גדול של יהודים תמורת כמות גדולה של משאיות וציוד שהיה דרוש אז למאמץ המלחמתי של גרמניה (וייץ, 1995).

נקודת ההתחלה של הסכסוך החלה עם כך שקסטנר היה הנושא והנותן העיקרי במהלך ההתמודדות עם אייכמן ועם נאצים אחרים. הוא הצליח להשיג אישורים לכמות קטנה של אנשים, לאחר שהניסיון להגשים את עסקת סחורה תמורת דם נכשלה ולא יצאה לידי מעשה של ממש. אנשי הרכבת הגיעו תחילה למחנה ברגן בלזן אולם בסופו של דבר מצאו את דרכם לשוויץ וניצלו, לעומת האחרים אשר מצאו את מותם במחנות ריכוז או השמדה. במהלך כל אותה העת נמשכה ההשמדה של יהדות הונגריה. כחצי מיליון יהודים נרצחו בתקופה קצרה של כמה חודשים בתחילת שנת 1944. (וייץ, תשנ"ז)

זמן קצר לאחר המלחמה קסטנר הואשם על ידי מספר אישים בכך שהוא הביא לכישלון העסקה של סחורה תמורת דם והביא גם לכישלון של ניסיון הצלת יהודי הונגריה. ההאשמות הועלו במסגרת בית דין מאולתר בקונגרס הציוני של שנת 1946. קסטנר חשש לעלות ארצה בעקבות ההאשמות הללו אולם בסופו של דבר עלה לישראל והשתלב במדינה בצורה טובה. הוא השתלב במסגרת מפלגת מפא"י והתמנה לדובר משרד המסחר והתעשייה (וייץ, 1995).

לאחר המלחמה התברר כי קסטנר נקרא מספר פעמים לנירנברג על ידי התביעה האמריקאית שהייתה אחראית על המשפט. הוא מסר עדויות בכתב ובעל פה לטובת ארבעה קצינים נאצים שונים: קורט בכר, דיטר ויסליצני, הרמון קרומיי והנס יוטנר. הוא טען כי הם סייעו להצלת יהודים ולכן יש לשפוט אותם בצורה שונה מאשר נאצים אחרים. לפי החוקר תום שגב לאחר שהוא נתן את העדות לטובת קורט בכר, הוא הוסיף את הדברים הבאים: "הצהרה זו נותן אני לא רק בשמי שלי כי אם גם בשם הסוכנות היהודית והקונגרס היהודי העולמי" (שגב, 1991, עמ' 255).

הסכסוך התפתח והגיע לשיאו בתחילת שנות החמישים. בשנת 1952 פרסם עיתונאי זוטרי בשם מלכיאל גרינוולד כתבה שבה הוא האשים את קסטנר בכך שהוא שיתף פעולה עם הממשל הנאצי במהלך מלחמת העולם השנייה. נגד גרינוולד הוגש כתב אישום בגין הוצאת דיבה נגד קסטנר. המשפט עורר עניין רב והפך להיות תיאור וביור של גורל יהודי הונגריה במהלך השואה וכיצד קסטנר פעל אל מול גורל זה. משפטו של קסטנר נערך בין התובע העורך דין אמנון תל אל מול שמואל תמיר אשר הגן על גרינוולד. במהלך המשפט זיכה בית המשפט את גרינוולד מרוב האשמות (ריכנטל, תש"ע).

פרק הניתוח

זיכרון קולקטיבי הוא זיכרון אשר משותף לכלל החברה. הנחת היסוד של התיאוריה של הזיכרון הקולקטיבי גורסת כי העבר נשאר בתודעה של בני האדם בצורה של דימויים. דימויים אלו יכולים להיות בעלי מבנה מורכבת וסלקטיבית אולם מערכת הזיכרון הקולקטיבי היא תמיד מערכת אשר מורכבת מזיכרון של עובדות העבר יחד עם הדימוי של האירועים שהתרחשו בעבר (Pennebaker, 1997).

התפייסות דורשת פיתוח של זהות קולקטיבית חדשה עם האויב לשעבר, אשר עומדת בניגוד לאתוס ולאמונות אשר רווחו בעבר. ללא שינוי זה לא יכולה להתקיים התפייסות בצורה משמעותית. יש לראות את האחר בתור בן שיח ולתת אמון בו למען משא ומתן אמיתי. שינוי זה מאיים על האתוס של הצדדים השונים ועל הצדדים אשר מבקשים להתפייס לוותר על תפיסות רבות שהם הורגלו בהם מלידה. יש חוקרים אשר טוענים כי הזיכרון שלנו הוא זה אשר גורם לנו להיות מי שאנחנו. הזיכרון הקולקטיבי מגבש תפיסה לאומית זהותית לקהילות השונות. האופן שבו אנו זוכרים את העבר מאוד תלוי גם בערכים שלנו היום. כלומר הערכים המשתנים קובעים במידה רבה את הדרך שבה אנו זוכרים את העבר. זאת באמצעות האופן שבו אנחנו בוחרים לזכור, ואת מי ומה לזכור. כך נבנה האתוס של החברה כיום באמצעות הזיכרון הקולקטיבי (Pennebaker, 1997).

זיכרון השואה שעומד במרכזו של פרשת קסטנר הוא סוגיה קשה שעולה בזיכרון הציבורי של מדינת ישראל בהקשרים שונים. עיצוב הזיכרון הקולקטיבי של אירוע זה הוא דבר קשה מאוד לחברה היהודית והישראלית ולעולם כולו. פרשת קסטנר הייתה אחת הסוגיות הראשונות שבה החברה הישראלית הייתה צריכה לעמוד בפני דילמות קשות ששיקפו את ההתמודדות היהודית עם השואה, נושא אשר לא קיבל חשיפה של ממש עד לפני כן (שקלאר, תשע"א).

בשל הסמיכות של השואה לתקופה שבה אנו עוסקים התפיסה של הבנת השואה אז הייתה צרה מאוד. הניתוח של האירועים היה מוגבל והיחס היה יחס של אי אמון מהול ברחמים. יש לזכור כי אחד הדרכים שבהם הציבור התמודד עם הקושי של הבנת השואה היה האדרת נושא הגבורה בקרב הניצולים (כמו שנעשה למשל במרד גטו ורשה). כאשר נחשף הסיפור של קסטנר הדבר עמד בניגוד לרצון של הציבור להגדיר את השואה בערכים המתאימים לאותה תקופה. ערכים שהיו יכולים להגביר את תחושת היכולת והעמידה בגבורה אל מול הסכנות (יבלונקה, תשנ"ז).

בתחילת שנות החמישים עבר החוק אשר אפשר את משפט קסטנר והוא היה החוק לעשיית הדין בנאצים ובעוזריהם. חוק זה מתאים לדברים אשר נאמרו בפסקה הקודמת אשר מראים את היחס של החברה הישראלית לשואה. אדם אשר הואשם כי שיתף פעולה, גם אם לא הייתה לו ברירה, נחשב אשם במידה שקרובה למעשים של הנאצים עצמם. זאת כמעט מבלי לתת את הדגש על כך